

„МІФ” СІМОНИ ДЕ БОВУАР (на матеріалі мемуарного роману „Сила обставин”)

Розглядається „міф” про стосунки С. де Бовуар і Ж.-П. Сартра, що ґрунтується на вписанні їх у загальноприйнятий канон взаємин жінки і чоловіка. Хибність інтерпритування пристрасного „колегіального” спілкування як шлюбу доводиться за допомогою аналізу роману С. де Бовуар „Сила обставин”.

Ключові слова: С. де Бовуар, Ж.-П. Сартр, міф, творчість, література.

Літературний екзистенціалізм середини ХХ ст. в українському літературознавстві інтерпретується В. Назарцем [3] у вузькому сенсі як течія, представниками якого він визначає Г. Марселя, Ж.-П. Сартра, С. де Бовуар і А. Камю, та у широкому значенні – як умонастрій зі спільними світоглядними мотивами, що представлено творчістю Б. Віана, Ж. Ануя, В. Голдінга, А. Мердок, Дж. Фаулза та інших. У цій статті ми дотримуємося тлумачення літературного екзистенціалізму як умонастрою.

Мистецтво С. де Бовуар найчастіше приваблює дослідників і читачів, на жаль, переважно як відбиття феміністичних поглядів письменниці, тоді як її твори є складним феноменом жанротворення (де в поетиці концепту есе поєднуються епос, драма і лірика), з одного боку, та відбиттям екзистенції героїв у їхньому імперичному досвіді, який розгортається у художньому просторі, – з іншого. Провідною проблемою в дослідженні спадщини С. де Бовуар вважаємо декодування її творчості.

Дослідниця Н.І. Полторацька [6] приділяє наукову увагу роману „Мандарини”, де в художніх образах простежує реалізацію поглядів письменниці, А.М. Генрі [11] приваблюють, порушені письменницею моральні проблеми, Ф. Жансон аналізує історичний розвиток літератури [12], Д. Бар [8] зосереджує увагу на сильній особистості самої авторки.

У історико-літературному процесі ХХ ст. серед різноманітних мистецьких пошуків розвивалася тенденція екзистенціалістського умонастрою, на формування якого впливали філософські студії, зокрема й Ж.-П. Сартра та С. де Бовуар. Але, незважаючи на вагомість літературного доробку цих авторів, у культурній свідомості спільноти більший інтерес викликають їхні особистісні стосунки, які бібліографи визначили як „міф про подружжя письменників”. Цей „міф” утворився внаслідок інтерпретації загальних уявлень, що виглядає як конформістський зразок пересічних поглядів про місце чоловіка й жінки, який, зіштовхуючись із незнайомим, іншим, нонконформістським, розмірковують із позиції усталеного, не намагаючись зрозуміти суть і природу „інших” стосунків. Суть „міфу” полягає в тому, що нібито

С. де Бовуар „переконала” себе та інших, що вона **разом** із Ж.-П. Сартром. Таким чином, сформувався уявлення про „нешасну” С. де Бовуар, якій постійно зраджує Ж.-П. Сартр, а вона начебто демонструє, що цим задоволена.

Метою статті є спроба виявити місце С. де Бовуар в історико-літературному процесі ХХ ст. Шляхом інтерпретації естетичної концепції, яка відбилася в ідеях роману „Сила обставин”, спробуємо спершу збагнути психологію письменниці, що допоможе краще зрозуміти її творчість, з одного боку, і, можливо, посприє руйнації „міфу” – з іншого.

Мемуарний роман „Сила обставин” (1960–1963) окрім аналізу доби, мистецької естетики письменниці, містить зображення характеру стосунків С. де Бовуар із її сучасниками взагалі, та із Ж.-П. Сартром зокрема. С. де Бовуар аналізує парадокси складності спілкування, різність поглядів, відсутність згоди, мораль „меншин” – інтелектуалізм, психологічні травми інших людей, з якими вони були близькі, проблеми множинних любовних трикутників, відчуття порожнечі, сварки, спокій, загальне дозвілля. Перипетії роману „Сила обставин” доводять, що письменниця прагнула перш за все власної творчої реалізації, а Ж. П. Сартр, на думку письменниці, сприяв її розвитку як особистості. Намагання С. де Бовуар проаналізувати проблеми стосунків підкреслює її непричетність до утворення „міфу”, який з’явився без її старань в уявленні доквілля.

Цю книгу С. де Бовуар почала писати у віці 52 років. Здобутий мистецький і особистісний досвід, що відбився у виборі жанру, побудові структури, впровадженні мотивів та ідей книги, свідчить про намагання письменниці осмислити власне життя і певну історичну добу.

Еволюція суспільства, крім числених складників, ґрунтується, у тому числі, на існуванні та розвитку інституту шлюбу. Оскільки одним із первісних інстинктів є продовження роду, у стосунках чоловіка і дружини провідне місце відводиться тваринному сексуальному потягу, але через високе культурне почуття відповідальності людини за „іншого” сексуальна насолода у більшості шлюбів історично зникає та переноситься за межі шлюбу, там, де стосунки можуть бути вільними і безвідповідальними. Стосунки Ж.-П. Сартра і С. де Бовуар більш схожі на відносини творчих наставників, якими вони були одне для одного. Отже, мотивом їхнього спілкування був не сексуальний потяг, який їм приписується натопом, як відбиття загальноприйнятих настроїв більшості, а прагнення і бажання творити та „європейське” намагання зберегти індивідуальну свободу, що передбачає високе почуття відповідальності. Сексуального партнера, на думку письменників, знайти значно легше, ніж споріднену творчу душу, з якою маєш спільну мету – творчість, як це було у випадку Ж.-П. Сартра і С. де Бовуар.

С. де Бовуар пояснює: „Ми завжди разом обговорювали його (Ж.-П. Сартра) образ дії, та іноді я впливала на нього. Однак невідкладеність проблем із усіма їхніми нюансами я завжди сприймала через нього” [2, с. 11]. Парадоксальність їхніх стосунків полягає в тому, що,

попри спорідненість та необхідність одне одному, між С. де Бовуар і Ж.-П. Сартром не було згоди: „Розуміла я його краще, ніж раніше, і тому він став для мене менш ясним. Між нами існувало багато відмінностей...” [2, с. 56]. С. де Бовуар проводить паралель між їхнім творчим спілкуванням і стосунками Ж.-П. Сартра з М. (американка, в яку письменник був закоханий): „... М. у точності поділяла його реакції, його хвилювання, нетерпіння, його бажання. Коли вони прогулювались, їй хотілося зупинитися або піти довше саме в ту хвилину, що і йому. Можливо, це означало глибинну згоду між ними – на рівні самих витоків життя, його виникнення і ритму, якого зі мною у Сартра не було...” [2, с. 57].

Цим фрагментом письменниця передає глибину сексуального поштовху як миттєву реалізацію екзистенції, яку можна тлумачити як людську закоханість або гостре бажання людини володіти. На поверхневому рівні читач, найімовірніше, інтерпретуватиме ці настрої як ревності жінки до чоловіка, що і простежується в „аналізі” М. Армалінського [1]. Однак це радше свідчить про намагання філософа (С. де Бовуар) розібратися у природі людської психології шляхом пізнання себе і ближнього-„іншого”, який щиро розкривається. Ж.-П. Сартр, до речі, відчував і діяв так само незрозуміло для більшості, як і С. де Бовуар: „Мені дуже люба М...., але знаходжуся я з вами” [2, с. 57]. Таким чином, відсутність згоди, у випадку письменників, була діалектичним конфліктом, своєрідною рушійною силою, яка допомагала обом творчо розвиватися.

Ведучи мову про інтелектуалізм, притаманний оточенню письменників, та впроваджуючи демократичні тенденції – підтримка інтересів арабів у 50-ті рр., висловлення антиколоніальних поглядів у серці „французької імперії”, – С. де Бовуар і Ж.-П. Сартр насправді сповідували аристократичну мораль, яка ґрунтувалася на світогляді інтелектуальної еліти, що була своєрідною соціальною „меншиною”. Отже, спільним для письменників було бажання відрізнятись, бути несхожими, обрати індивідуальний, кожен для себе, шлях – це було провідним об’єднуючим мотивом. Можливість існувати поруч і не заважати одне одному – своєрідна ілюзія свободи, що наближається до екзистенції.

Стосунки С. де Бовуар і Ж.-П. Сартра були гармонійними для письменників, але призводили до нерозуміння спільноти, яка жила за традиційними загальноприйнятими правилами. Нонсенс простежується в тому, що письменники нікого не змушували, не спокушали, „не гвалтували”, оточуючі за власним бажанням шукали їхньої уваги і товариства, злітаючись, наче метелики на вогник. Однак пізніше ці „метелики” звинувачували С. де Бовуар і Ж.-П. Сартра в аморальності та психологічних травмах, яких письменники завдавали „іншим”. Так, Б. Ламблен [4] написала звинувачувальну книгу, своєрідну сповідь свого життя, провідною ідеєю якої є аналіз психологічної травми і шкоди, яку їй завдали письменники, та від якої її багато років мусив „лікувати” чоловік. До цієї когорти належить і Н. Олгрэн, який навіть у жовтій пресі дозволяв собі недоброзичливі відгуки щодо С. де Бовуар.

Письменниця у книзі „Сила обставин” намагається окреслити цю проблему: „Ми з Сартром були більш амбітні, ми хотіли не відмовляти собі у „ймовірних захопленнях”. Однак постає питання, яке ми необдуманно обійшли: як поставиться до цієї угоди третя особа? Траплялось, що така людина без складнощів пристосовувалась до обставин: наш союз залишав достатньо місця для дружби і товариства, що не позбавлені закоханості та миттєвих романів. Але якщо ця особа бажала більшого, виникали конфлікти” [2, с. 96]. С. де Бовуар усвідомлювала, що вона завдає болю „іншому”, але приймала ці страждання як певну данність, вважаючи їх своєрідною платою за свободу і мистецтво: „... якщо моя угода з Сартром залишається у силі більше тридцяти років, то не без деяких втрат і вибухів, тягар яких несли на собі „інші”” [2, с. 96]. Авторка констатує, що досить трагічно сприйняли певний порядок речей Н. Олгрен і М. [2, с. 98], які вірили С. де Бовуар і Ж.-П. Сартру, але зрозуміти нічого не могли.

Не можна стверджувати, що С. де Бовуар і Ж.-П. Сартр не помічали та не відчували біль „інших”. Сцени ревнощів, які влаштовували письменникам їхні коханці, у Ж.-П. Сартра викликали докори сумління, а у С. де Бовуар формували відчуття екзистенційної порожнечі, оскільки іноді їй здавалось, що вони із Ж.-П. Сартром стають чужими одне одному.

Стосунки С. де Бовуар і Ж.-П. Сартра були складними, наповненими суперечностей. Попри духовну спорідненість, вони були зовсім різними: Ж.-П. Сартр був публічною, але самотньою людиною, С. де Бовуар – камерною, але прагнула спілкування і розваг; Ж.-П. Сартр ставив перед собою мету пізнати добу в активній політичній дії, С. де Бовуар обирала літературу, вважаючи політику другорядною. Ці відмінності, з одного боку, формували у настроях письменниці відчуття психологічної роз’єднаності з Ж.-П. Сартром, але, з іншого, вона констатувала, що Ж.-П. Сартр завжди був для неї великою підтримкою.

Саме на його поради і рекомендації орієнтувалася С. де Бовуар у процесі письменництва: „... коли я показую результат Сартру, то ... буваю незадоволена... мені потрібні його суворість і схвалення. Спочатку він мене заспокоює... А потім переходить до деталей і роздратовується: тут надто довго, там – надто коротко, це неточно, тут погано сказано, а тут відчувається поспішність, незграбність. Якби у мене не було звички до різкості його висловлювань – мої, коли я його критикую, не м’якші, – я була б убита” [2, с. 207]. Письменники дуже сварилися через алкоголізм Ж.-П. Сартра. Ці сварки вимотували С. де Бовуар, але, з одного боку, вона розуміла, що Ж.-П. Сартр має філософську потребу у фізичному самознищенні, яке було складником його індивідуальної екзистенції, що на побутовому сенсі дорівнювалося розрядці. З іншого ж боку, вона відчувала докори сумління, оскільки була не здатна вберегти його від саморуйнування. Інколи вона мусила вдаватися до сліз, щоб зупинити Ж.-П. Сартра перед черговою склянкою.

Але гармонію спокою вони так само відчували разом. У щоденникових записах С. де Бовуар згадує, що в молодості вони були

щасливими. У віці за п'ятдесят вони могли працювати поруч, не заважаючи одне одному енергетичними полями. С. де Бовуар коментує свою реакцію на „Затворників Альтони” Ж.-П. Сартра: „Коли якийсь твір Сартра розчаровує, спочатку я намагаюсь звинувачувати себе і роздратовуюсь дедалі більше, якщо він підтверджує мою правоту... я сказала Сартру... про своє розчарування... Він повернувся до першого варіанта, і тоді сцена здалася мені найкращою у п'єсі, яку я ставила вище всіх попередніх його п'єс. Сартр, зі свого боку, різко розкритикував першу версію моєї книги... він теж не щадить мене” [2, с. 333–334].

Однак, незважаючи на спільну працю і творчий процес, письменники з часом втратили відчуття щоденної радості. С. де Бовуар дуже боялася старості, але відчувала, що вона вже поселилася в її душі. Підводячи підсумки власного життя, С. де Бовуар звиряється, що, попри відсутність між ними згоди, їх об'єднувала спільність – важливість для обох творчого процесу, який був метою життя. Письменниця цінує спілкування із Ж.-П. Сартром: „Був у моєму житті безсумнівний успіх: мої стосунки із Сартром. За більш ніж тридцять років ми одного разу лише заснули (*письменники ніколи не жили разом, не мали спільного побуту.* – С. К.) у розмовці. Ця довга єдність не послабила інтерес, з яким ми ставилися до наших бесід... кожен із нас слухає іншого з великою увагою. Між тим наші думки так наполегливо критикувалися, поправлялися, підтримувалися, що стали спільними... ми проходимо один і той же внутрішній шлях... твори наші мало схожі, але проростають вони на спільному ґрунті” [2, с. 476].

„Міф” про стосунки С. де Бовуар і Ж.-П. Сартра ґрунтується на вписанні їх у загальноприйнятий контекст шлюбу. С. де Бовуар вважають подругою або громадянською дружиною Ж.-П. Сартра. На думку спільноти, між чоловіком і жінкою перш за все формуються сексуальні стосунки, і лише вони можуть утримувати людей разом. Отже, на письменників примусово наклали певне кліше, відповідно до уподобань їхньої доби. Але роман С. де Бовуар „Сила обставин” прояснює ситуацію. С. де Бовуар і Ж.-П. Сартр були „колегами”, для яких робота (література, мистецтво, самореалізація) були стилем або способом життя. Вони були наставниками, вчителями одне для одного. Однак через те, що „більшість” не може зрозуміти, яке місце займає творчий процес у житті митця, утворився „міф”, де пристрасне „колегіальне” спілкування письменників інтерпретувалося як „шлюб”.

1. Армалинский М. Армалинский М. Философ в Бовуаре [Електронний ресурс] / М. Армалинский. – Режим доступа : <http://www.mipco.com./win/Ger135.html>.
2. Бовуар С. де. Сила обстоятельств: Мемуары / С. де Бовуар ; [пер. с франц. Н. Светидовой]. – М. : ИД Флюид, 2008. – 496 с.
3. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
4. Ламблен Б. Мемуары девушки, сбитой с толку / Б. Ламблен ; [пер. с франц. И. Радченко] // Иностранная литература. – 2000. – № 4. – С. 78–107.

5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / [автор-укладач Ю.І. Ковалів]. – К. : Академія, 2007.
6. *Полторацкая Н.И.* Симона де Бовуар и её роман „Мандарины” / Н.И. Полторацкая // Бовуар С. де. Мандарины. – М. : Ладомир; Наука, 2005. – С. 561–600.
7. *Сартр Ж.-П.* Аллюзия любви / Ж.-П. Сартр, С. де Бовуар ; [пер. с франц. В. Колядко, А.А. Сабашникова, И. Малахова, Е. Орлова]. – М. : Алгоритм, 2008. – 240 с.
8. *Червінська О.В.* Рецептивна поетика. Історико-методологічні та теоретичні засади / О.В. Червінська – Чернівці : Рута, 2001. – 56 с.
9. *Bair D.* Simone de Beauvoir / D. Bair. – Paris. : Prétexste, 1990. – 135 p.
10. *Beauvoir de S.* Lettre à Nelson Algren. Un amour transatlantique / S. de Beauvoir. – P. : Gallimard, 1997. – 347 p.
11. *Henry A.-M.* Simone de Beauvoir ou l'échec d'une chrétienté / A.-M. Henry. – Paris. : Sedes, 1961. – 97 p.
12. *Jeanson F.* Simone de Beauvoir ou l'entreprise de vivre / F. Jeanson. – Le Seuil : Albin Michel, 1966. – 95 p.

Аннотація

Рассмотрен „миф” об отношениях С. де Бовуар и Ж.-П. Сартра, основывающийся на вписании их в общепринятый канон взаимоотношений мужчины и женщины. Ошибочность интерпретации страстного „коллегиального” общения писателей как брака доказывается с помощью анализа романа С. де Бовуар „Сила обстоятельств”.

Ключевые слова: *С. де Бовуар, Ж.-П. Сартр, миф, творчество, литература.*

Summary

The main problem in the research of S. de Bouvoir's works is the conversion of her creative work. „The Myth” about S. de Bouvoir and J.-P. Sartr relationships is based on fitting them into standard of the marriage context. Thus they were imposed with a specific cliché according to generally accepted standards. But the S.de Bouvoir's novel „The power of circumstances” clears up the situation. S. de Bouvoir and J.-P. Sartr were „colleagues” for who their job (literature, art, self- actualization) was a life-style. They were advisors, counsellors for each other. But because of the „majority” who can't understand the position of constructive process in the artist's life, „the myth” about passionate communication between colleagues was interpreted as „marriage”.

Key words: S.de Bouvoir, J.-P. Sartr, myth, creative work, literature.

Стаття надійшла до редколегії 7.10.2010 р.